

SKJUTVAPENRELATERAD BROTTSLIGHET

Jonas Öberg och Daniel Vesterhav

Sammanfattning

Dödligt våld där skjutvapen använts, *dödligt skjutvapenvåld*, har haft tydliga både upp- och nedgångar under de senaste 25 åren, och i dag är nivån ungefär densamma som i slutet av 90-talet. En tydlig skillnad är dock att dödligt skjutvapenvåld med män som offer har ökat över tid, samtidigt som sådant våld med kvinnor som offer har minskat. Det hör samman med att kriminella konflikter blivit vanligare som bakomliggande orsak till våldet, samtidigt som dödligt skjutvapenvåld i familjesammanhang minskat.

Sjukvårdsdata visar att antalet personer som vårdats (skrivits in) på sjukhus för skottskada genom övergrepp av annan har ökat under de senaste tio åren. Enligt en Brå-studie om skjutningar i polisanmälningar skedde också fler skjutningar 2014 än 2006. Resultatet från den studien visar också på fler skottskadade 2014 än 2006. Enligt polisens egna genomgångar har antalet skjutningar i Stockholms län, polisområde Stor-Göteborg och polisområde Malmö inte ökat under perioden 2011–2015.

Vad gäller indikatorer på andra former av skjutvapenrelaterad brottslighet, har det inte skett någon ökad skjutvapen användning vid personrån. Anmälda vapenbrott inom kategorierna *olaga innehav av pistol, revolver, kulsprutepistol, olaga innehav av jaktvapen* och *olaga innehav av annat vapen* har inte ökat sedan 90-talet, utan i stället minskat eller legat relativt stabilt. Kategorin *annat brott mot vapenlagen* har dock ökat stadigt sedan slutet av 80-talet. Det är inte ovanligt att anmälningar om annat brott mot vapenlagen rör personer under 18 år som hanterar soft air-guns och andra typer av ej licenspliktiga luftvapen, eller fynd av ammunition eller tomhylsor.¹

Lagförda brott mot vapenlagen har minskat sedan 2004.

¹ Tomhylsor omfattas inte av vapenlagen men vid fynd av sådana förekommer det att anmälningar om vapenbrott upprättas, rimligtvis för att tomhylsan indikerar att skott avlossats.

Inledning

Brott som inbegriper skjutvapen får ofta stort genomslag i nyhetsrapporteringen. Till exempel extrema händelser som skottlossningar, eller så kallade skjutningar, som sker på allmän plats i storstäderna och som ofta knyts till olika uppgörelser i den undre världen. Andra exempel är fall av dödligt våld, där någon skjuts ihjäl, eller grova rån, där förövaren tilltvingar sig pengar eller något annat värdefullt under hot med skjutvapen. Samtidigt visar olika undersökningar att våldsbrottsligheten generellt minskat över tid. Såväl Nationella trygghetsundersökningen (NTU) som undersökningarna om levnadsförhållanden (ULF/SILC) visar en minskning av utsattheten för misshandel under de senaste tio åren, och färre personer är inskrivna på sjukhus till följd av våld i dag.² Det dödliga våldet har minskat under en längre tid, såväl i Sverige som i flera andra länder.³ Utsattheten för rån har inte minskat, men heller inte ökat under de senaste tio åren, utan legat på en stabil nivå.⁴

Detta kan tyckas stå i märklig kontrast till den bild av brottsligheten som ges genom nyhetsrapporteringen och samhällsdebatten. Detta kapitel tar ett samlat grepp om den skjutvapenrelaterade brottsligheten och vad vi vet om dess omfattning och utveckling. Förutom den illegala skjutvapenhanteringen finns det också en legal sådan, bland jägare och sportskyttar. Detta kapitel handlar dock inte om denna legala skjutvapenhantering, utan om den brottsliga hanteringen och användningen av skjutvapen.

De källor som används i kapitlet är Brås studier om dödligt skjutvapenvåld och skjutningar, Brås studie om kriminella nätverk och grupperingar, uppgifter från Socialstyrelsens dödsorsaksregister och patientregister (slutenvård), polisens lokala genomgångar av skjutningar i Stockholm, Göteborg och Malmö, den officiella kriminalstatistiken i form av statistik över anmälda brott, misstänkta personer och lagförda brott, samt beslagsstatistik från Tullverket och Polismyndigheten.

Brås studier om dödligt våld

En viktig källa för att beskriva utvecklingen av den skjutvapenrelaterade brottsligheten är Brås särskilda studier om dödligt våld. Dödligt våld är en central brottstyp vid studier av brottsutvecklingen i Sverige och i andra länder. Utvecklingen av det grävsta

² Se kapitlet om misshandel.

³ Se kapitlet om dödligt våld.

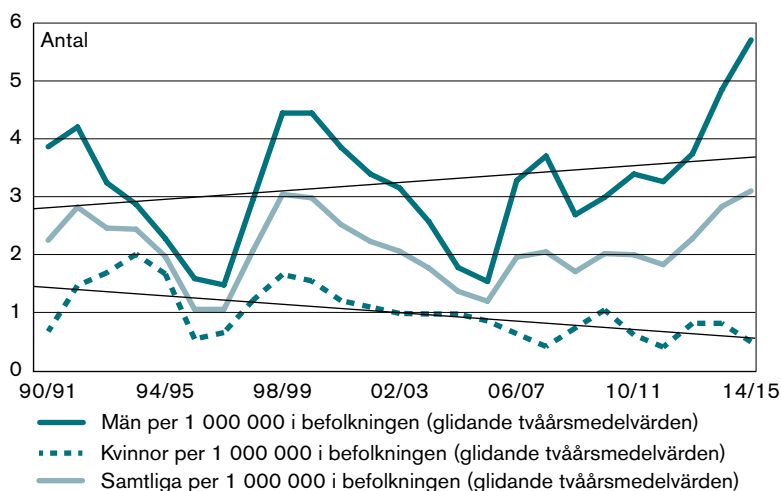
⁴ Se kapitlet om rån.

våldet är en indikator på utvecklingen av det mindre allvarliga våldet i samhället. För det dödliga våldet finns också mycket tillförlitliga uppgifter, vilket gör det förhållandevis enkelt att studera utvecklingen för den brottstypen jämfört med andra. Brå har därför byggt upp en forskningsdatabas med uppgifter om alla fall av mord, dråp och misshandel med dödlig utgång sedan 1990. Den senaste av Brås studier om dödligt våld har ett särskilt fokus på dödligt våld där skjutvapen använts som våldsmetod - dödligt skjutvapenvåld (Brå 2015a).

Bland män ökar det dödliga skjutvapenvåldet

Som framgår av figur 1 har det dödliga skjutvapenvåldet haft tydliga både upp- och nedgångar mellan 90-talets början och mitten av 00-talet, och någon sammantagen trend går inte att urskilja. Det är en ovanlig brottstyp, vilket innebär att den årliga variationen kan vara förhållandevis stor. Från 2008 har det dock skett en ökning till dagens nivå på drygt 3 personer per 1 000 000 i befolkningen, vilket är samma nivå som 1998/99. En tydlig skillnad mot då är dock att det i dag är mycket större skillnad mellan män och kvinnor som offer. Numera är det elva gånger vanligare med män som offer för dödligt skjutvapenvåld än med kvinnor som offer, medan det 1998/99 endast var tre gånger vanligare. Dödligt skjutvapenvåld med män som offer har ökat över tid, medan kvinnor som offer tydligt har minskat. I figur 1 har trendlinjer beräknats för att underlätta tolkningen av tidsserierna.

Figur 1. Antal kvinnor och män bland offer för dödligt skjutvapenvåld per 1 000 000 i befolkningen åren 1990-2015, glidande tvåårsmedelvärden. Källa: Brås forskningsdatabas över dödligt våld (1990-2013) samt Konstaterade fall av dödligt våld 2014 och 2015.

Geografisk sett är det i två län som det dödliga skjutvapenvåldet har ökat – Skåne och Västra Götaland. I många av de övriga länen, inklusive Stockholms län, har det i stället minskat.

Kriminella konflikter vanligare i dag

Den skilda utvecklingen för män och kvinnor hänger samman med att dödligt skjutvapenvåld blivit vanligare i samband med kriminella konflikter, samtidigt som det blivit ovanligare i samband med relationsvåld. Nära hälften (48 %) av alla offer för dödligt skjutvapenvåld i landet mellan 2008–2013 rörde kriminella konflikter. Motsvarande för perioden 1990–1995 var mindre än en femtedel (18 %). Samtidigt har familje- och partnervåldet minskat, från att utgöra 30 procent av samtliga fall av dödligt skjutvapenvåld 1990–1995, till 20 procent 2008–2013. Spontanbråk och dispyter minskade mellan 1990–1995 och 1996–2001, men har sedan ökat något. Rån- eller inbrottsmord med dödligt skjutvapenvåld har i stället minskat.

Tabell 1. Offer för dödligt skjutvapenvåld i Sverige, utifrån de sammanhang som brotten skett i. Antalsmässigt och procentuell fördelning 1990–1995, 1996–2001, 2002–2007 respektive 2008–2013.

Källa: Brås forskningsdatabas över dödligt våld.

	1990–1995	1996–2001	2002–2007	2008–2013
Familje- och partnervåld	35 (30 %)	34 (29 %)	25 (26 %)	22 (20 %)
Kriminella konflikter	21 (18 %)	33 (27 %)	39 (40 %)	53 (48 %)
Spontanbråk och dispyter	28 (24 %)	13 (11 %)	15 (15 %)	19 (17 %)
Rån- eller inbrottsmord	5 (5 %)	8 (7 %)	4 (4 %)	2 (2 %)
Övrigt eller okänt	27 (23 %)	30 (25 %)	15 (15 %)	15 (13 %)
Totalt	117 (100 %)	118 (100 %)	98 (100 %)	111 (100 %)

Oftare utomhus och med illegala enhandsvapen

Den andel av det dödliga skjutvapenvåldet som sker utomhus på gator, vägar, torg eller allmänna kommunikationsmedel har ökat över tid, samtidigt som privata hem som brottsplats har minskat. En annan förändring är att illegala⁵ enhandsvapen blivit vanligare som skjutvapentyp vid dödligt skjutvapenvåld. Jämfört med annat dödligt våld är offren också yngre och i högre utsträckning arbetslösa vid dödligt skjutvapenvåld.

⁵ Med *illegalt* menas här att gärningspersonen inte hade licens för vapnet.

Brås studie av dödligt skjutvapenvåld visar också att våldet ofta sker i områden som kännetecknas av utanförskap. Åren 2011-2013 skedde omkring 40 procent av det dödliga skjutvapenvåldet i storstadslänen i något av de så kallade URBAN15- eller LUA-områdena.⁶ Oftast handlade det om såväl att brottet skedde i ett sådant område som att offret vid tiden för brottet bodde i området. Majoriteten av dessa fall tycks också ha skett inom ramen för kriminella konflikter.

Brås studie om kriminella nätverk och grupperingar

Brå har inom ramen för en undersökning om kriminella nätverk och grupperingar i Stockholm, Göteborg och Malmö studerat konflikter i den kriminella miljön. Datamaterialet är kvalitativt till sin karaktär och består av ett sextiototal intervjuer med anställda inom polisen och en genomgång av ett sextiototal underrättelserapporter. En svaghet är att det endast är polisens beskrivningar av läget som redovisas, och endast ger en bild av de former av brottsligheten som rättsväsendet har upptäckt och känner till. Ett annat problem är att de intervjuade kan vara måna om att berätta om just de fall som framställer dem själva på bästa möjliga sätt (Dorn, Murji och South, 1992). Det finns därför en risk att en del av beskrivningarna inte helt stämmer överens med hur det faktiskt ser ut, utan är ett utslag av selekterad information, missförstånd, felaktiga antaganden, över- och underdrifter samt förutfattade meningar. I detta avsnitt används emellertid även tidigare forskning, för att göra jämförelser med polisernas och underrättelserapporternas beskrivningar samt för att fördjupa bilden.

De kriminella konflikterna är ofta individrelaterade

Vad ligger då bakom de kriminella konflikter som leder till dödligt skjutvapenvåld? I medier kopplas många gånger dessa händelser till gängkrig om marknadsandelar, ofta på narkotikamarknaden. Brås undersökningar ger emellertid en delvis annorlunda bild.

I de domar och polisutredningar som studerades i Brås undersökning om dödligt skjutvapenvåld (Brå 2015a) skymtar visserligen motiv som oförrätter och konkurrens i samband med narkotikaförsäljning, utpressningsverksamhet eller illegal indrivning av skulder, men också reaktioner på mer personliga och till synes bagatellartade förolämpningar och hot, där gärningspersonen fått sin status i det kriminella umgänget ifrågasatt.

⁶ Ett antal områden med låg förvärvsfrekvens, långvarigt försörjningsstöd, låg behörighet till gymnasieskolan och en befolkningstäthet på minst 4 000 personer (för mer information, se Brå 2015b).

En liknande bild ges i Brås undersökning om kriminella nätverk och grupperingar i storstäderna (Brå 2016a). En stor del av intervjupersonerna i den studien är av uppfattningen att det är mycket ovanligt med strider om marknadsandelar. De skjutningar som sker inom den kriminella miljön bedöms till stor del handla om individrelaterade konflikter som uppstår till följd av upplevda kränkningar och oförrätter. En polis kallar det för ”klassiska förolämpningsskjutningar”.

Konflikterna uppstår med andra ord ofta som en följd av en tvist mellan två parter som ingår i ett större sammanhang – medbrottslingar eller en gruppering. Eftersom dessa personer befinner sig i en kriminell miljö förstärker personer i omgivningen konflikten. Oförrätten blir svår att bära (Brå 2016a). För att behålla sin heder inför andra blir någon form av motreaktion emot antagonisten nödvändig, exempelvis en våldsaktion eller en ”bötning” (jfr Brå 2012a). Den person som blir attackerad måste i sin tur upprätthålla sin status och heder, vilket kan leda till en vedergällningsaktion. Sedan är karusellen av personliga vendettor igång. Till följd av att dessa individer ofta är en del av kriminella nätverk och grupper kan fler personer dras in i konflikten. En konflikt som från början handlade om osämja mellan två individer kan på detta sätt växa till att bli en angelägenhet för ett helt nätverk eller en grupp (Brå 2016a).

Sju olika typer av skjutningar

I samband med analysen av intervjuerna och underrättelserapporterna skapade Brå fyra kategorier av skjutningar som kan kopplas till konflikter. Utöver dessa kategorier tillkommer tre kategorier som inte är relaterade till konflikter.

Affektskjutningar

Affektskjutningar karaktäriseras av att de inte föregås av någon som helst planering, utan sker i stridens hetta. De uppstår plötsligt och är en konsekvens av impulsiva individer i kombination med snabbt tillgängliga skjutvapen. Individen hamnar i en kritisk situation som får bågaren att rinna över, och i vredesmod tillgrips våld. Den utlösande situationen kan, för en utomstående betraktare, vara av trivial karaktär.

Taktisk misshandel

Vid *taktisk misshandel* syftar skjutningen till att enbart skada. Istället för att misshandla med slag, sparkar eller tillhygge används skjutvapen.

Skjutningen är en form av kraftigt påtryckningsmedel för att markera, varna, påminna eller skrämja. Karaktäristiskt för

denna typ av skjutningar är att de oftast sker i mjukdelar, som ett lår. Skjutningen sker på nära håll, ibland genom så kallade påliggande skott, där pistolpipan hålls tryckt mot benet.

Semi-planerade skjutningar

Semi-planerade skjutningar är en form av händelsestyrda skjutningar som uppstår framför allt under pågående konflikt. Det finns ett uppsåt att skjuta, men det är inte planerat när detta ska ske i tid och rum. I stället sker skjutningen mer eller mindre spontant när tillfälle ges, exempelvis genom att individerna stöter på varandra ute på gatan eller i ett bostadsområde. Ibland kan konfrontationen – med påföljande skjutning – ha föregåtts av ett aktivt sökande efter den andre.

Intervjuade poliser berättar att denna typ av skjutningar ofta sker på kvällen eller natten och att gärningspersonerna är uppstressade, påtända och skjuter på långt håll i mörkret. Det är ovanligt att denna typ av skjutningar får en dödlig utgång, även om det förekommer att någon eller några blir träffade.

Planlagt mord

Planlagt mord är ett attentat som förberetts i syfte att döda. Gärningspersonen eller gärningspersonerna söker strategiskt upp en specifik person för att utföra en likvidation. Offrets rörelsemönster kan ha kartlagts i förväg. Offret kan också ha lurats in i en fälla. Enligt flera intervjupersoner förekommer det att denna typ av mord lejs ut på andra individer än den person som vill se offret död (kontraktsmord).

Vådaskjutningar

Vådaskjutningar är skott som avlossas oavsiktligt. Ofta beror det på ett felaktigt hanterande av vapnet. Vådaskott kan leda till personskador och i värsta fall dödsfall.

Övningsskjutningar

Övningsskjutningar är när man skjuter i övningssyfte eller när ett vapen testas.

Glädjeskjutningar

Glädjeskjutningar innebär att skjutvapen används för att skjuta salut vid högtider och fest.

Ett visst mått av planering bakom dåden i kriminella konflikter

Det finns inga statistiska uppgifter om vilken typ av skjutning som är den vanligaste. Baserat på de polisutredningar som studerades i

Brås undersökning om dödligt skjutvapenvåld tycks emellertid en gemensam nämnare för mycket av det dödliga skjutvapenvåldet inom ramen för kriminella konflikter vara att det föregåtts av någon form av planering. Det är sällan som det dödliga våldet utförs omedelbart i den situation där den kriminella konflikten uppstår, det vill säga *affektskjutningar*. I stället söker gärningspersonen upp offret vid ett senare tillfälle.

En möjlig förklaring till detta kan vara den bild som förmedlas av många intervjupersoner i Brås studie om kriminella nätverk, om att personer i den kriminella miljön sällan bär skjutvapen på sig (Brå 2016a). Däremot kan de ha vapen tillgängliga i olika gömställen. Konsekvensen blir att en eventuell attack eller vederläggning fördröjs, vilket minskar risken för omedelbart skjutvapenvåld.

Många skjutvapen har sitt ursprung i forna Jugoslavien
Enligt intervjupersoner och underrättelserapporter är en stor del av de synliga skjutvapen som cirkulerar i den kriminella miljön producerade i Tjeckien och forna Jugoslavien. En majoritet av dessa vapen bedöms ha sitt ursprung i militära förråd från när östblocket föll eller från inbördeskrigen i forna Jugoslavien. På olika sätt skingrades vapenförråden, och vapnen finns nu utspridda över i stort sett hela världen.

Svenska skjutvapen, som jaktvapen och militära vapen, spelar idag en undanskymd roll i den kriminella miljön. Förr förekom hagelgevär och svenska militära skjutvapen. I dag rör det sig främst om utländska skjutvapen av ett slag som det inte finns någon legal marknad för i Sverige, vilket innebär att de smugglats in i landet. Det förekommer även en viss inhemsk produktion av skjutvapen i Sverige. Det kan ske genom att delar importerats och vapnet byggs ihop på plats, eller genom att kolsyrevapen och kasserade vapen byggs om till skarpa vapen.

En genomgång av skjutvapen som använts vid mord, dråp och bankrån som lett till åtal, visar också att drygt tre fjärdedelar av de skjutvapen som användes och togs i beslag inte kunde kopplas till någon vapenlicens (Hagelin 2012).

Skottskadade och avlidna i Socialstyrelsens register

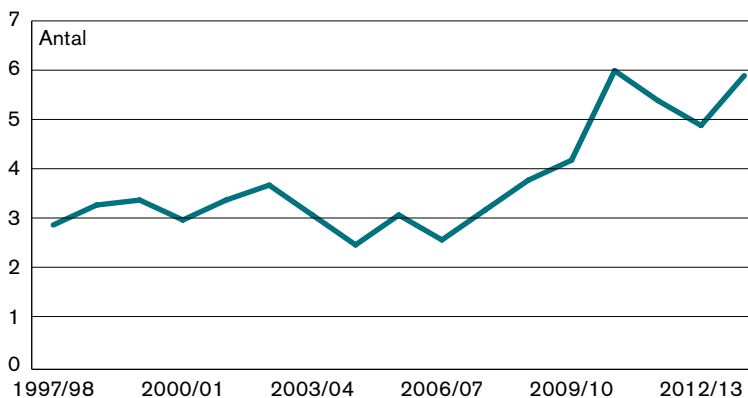
En annan användbar källa för att studera utvecklingen av den skjutvapenrelaterade brottsligheten är Socialstyrelsens patientregister och dödsorsaksregister. I det fall någon skottskadas genom övergrepp av annan och behöver behandling i slutenvård (det vill

säga skrivs in på en sjukhusavdelning) registreras det i patientregistret. I det fall någon avlider av en skottskada orsakad genom övergrepp av annan registreras det i dödsorsaksregistret.

Ökning av vårdade för skottskador

Figur 2 visar att personer som behandlats i slutenvård för skottskador har ökat markant sedan mitten av 00-talet. Här ska dock påminnas om att det i reella tal rör sig om ganska få personer per år (totalt 28 personer 1997; 61 personer 2014).

Figur 2. Vårdade i slutenvård för skottskada per 1 000 000 i befolkningen 1997–2014, glidande tvåårsmedelvärden. Källa: Socialstyrelsens patientregister.

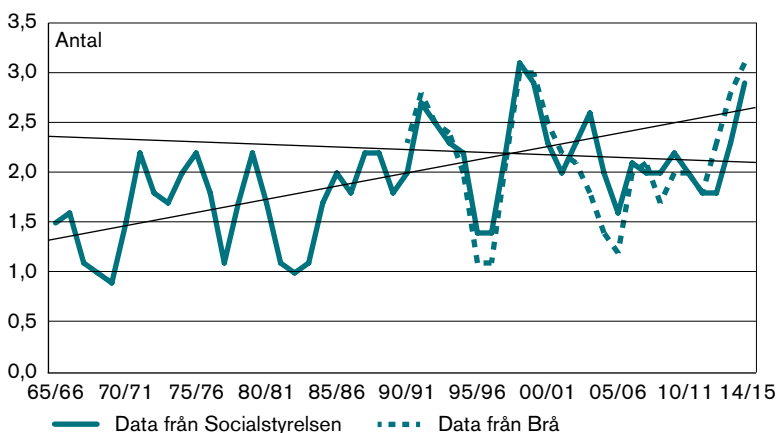
En del skottskador kommer inte så långt som till slutenvård, eftersom de tas om hand på akutmottagningar och liknande och patienten därför inte skrivs in i slutenvård. Av dem som vårdades för skottskada på akutmottagningen på Södersjukhuset i Stockholm, under perioden 1995–2005, gick omkring två tredjedelar vidare till att skrivas in i slutenvård när de lämnade akutmottagningen (Brå 2011). Någon senare uppgift finns ej, och det är inte omöjligt att andelen ökat under senare år, något som i så fall skulle påverka ökningen i figur 2.

Antalet dödade tillbaka till nivån från början av 00-talet

Figur 3 visar antalet personer per 1 000 000 i befolkningen som enligt dödsorsaksstatistiken fallit offer för dödligt våld med skjutvapen de senaste 50 åren (heldragen linje). I ett längre tidsperspektiv har antalet offer ökat, men sedan 00-talets början har det i stället skett en minskning. De senaste två åren har antalet ökat kraftigt. Den streckade linjen är uppgifter från Brås forskningsdatabas över dödligt våld (1990–2013) samt Brås publikation Konstaterade fall av dödligt våld (2014–2015) som lagts till för att illustrera den goda överensstämmelsen mellan de båda källorna.

Skillnaderna mellan de båda tidsserierna beror på att Brås statistik innefattar dödligt våld som sker i Sverige, medan dödsorsaksstatistiken även omfattar svenska medborgare som faller offer för dödligt våld utomlands. Brås statistik omfattar också alla fall där den polisiära bedömningen är att det rör sig om dödligt våld, medan dödsorsaksstatistiken exkluderar fall där den exakta dödsorsaken inte har kunnat fastställas.

Figur 3. Dödligt skjutvapenvåld per 1 000 000 i befolkningen 1965–2015, glidande tvåårsmedelvärden. Källa: Socialstyrelsens dödsorsaksstatistik och Brås forskningsdatabas över dödligt våld (1990–2013) samt Konstaterade fall av dödligt våld (2014–2015).

Brås studie om skjutningar

Studier om dödligt skjutvapenvåld och uppgifter från dödsorsaks- och slutenvårdsregistren speglar en förhållandevis liten del av den skjutvapenrelaterade brottsligheten, den allra grövsta delen som resulterar i att människor skotts-kadas eller avlider.

Den samlade kunskapen om *användningen* av skjutvapen i brottsliga sammanhang, så kallade skjutningar, och dess utveckling över tid är ganska bristfällig. En orsak till detta är att den officiella kriminalstatistiken redovisas efter olika brottstyper som exempelvis misshandel eller skadegörelse. En skjutning är inte en brottstyp i sig, utan varierar beroende på omständigheterna kring händelsen. För de flesta brottstyper finns det inte några separata brottskoder för särredovisning av händelser där skjutvapen använts, exempelvis grov misshandel, skadegörelse eller framkallande av fara för annan. För ett fåtal, som *fullbordat mord, dråp samt misshandel med dödlig utgång och försök till mord eller dråp* och *rån*, finns det sådana separata brottskoder. Brå gör dock årliga genomgång-

ar av fullbordat mord, dråp och misshandel med dödlig utgång, som visar att informationen håller en för låg kvalitet för att vara särskilt tillförlitlig (Brå 2016b, s. 3).

Med anledning av den bristfälliga kunskapen kring skjutningar genomförde Brå en studie på området 2015 (Brå 2015b). I studien gjordes en genomgång av anmälningar från två enskilda år, 2006 och 2014, i syfte att beräkna antalet skjutningar de båda åren och se om de ökat. Förutom antalsberäkningen studerades också omfattningen av skador som orsakades av skjutningarna, samt skjutningarnas geografiska fördelning.

Fler skjutningar 2014 än 2006

Enligt resultatet av genomgången inträffade totalt 365 bekräftade eller sannolika skjutningar under 2014.⁷ Det motsvarar 3,7 skjutningar per 100 000 i befolkningen. Motsvarande siffra för 2006 var 306 skjutningar, vilket motsvarar 3,4 skjutningar per 100 000 i befolkningen. Skillnaden mellan de båda åren motsvarar en ökning med 20 procent. Studien är dock avgränsad till att endast omfatta två undersökningsår, vilket innebär att det inte går att tala i termer av trend över tid. Det är möjligt att antalet skjutningar var ovanligt litet 2006, alternativt ovanligt stort 2014, och för att kunna säga något om utvecklingen bör man replikera studien för flera år. Sammantaget ger studien dock ett visst stöd för att det skett en ökning av skjutningar i landet.

Skjutningar vanligare i områden som kännetecknas av utanförskap

Studien visar också att skjutningarna oftast äger rum i storstäderna; två tredjedelar av de bekräftade eller sannolika skjutningarna härrör från de tre storstads länen, och inom dessa län härrör de främst från storstadskommunerna. I Västra Götaland är skjutningarna främst koncentrerade till Göteborgs kommun (65 procent), och i Skåne län främst till Malmö kommun (61 procent). I Stockholms län är skjutningarna dock något mindre koncentrerade till Stockholms kommun (40 procent).

En ytterligare analys av var skjutningarna äger rum visar att de är betydligt vanligare i områden som kännetecknas av utanförskap. I så kallade URBAN15- och LUA-områden⁸ var antalet skjutningar per 100 000 i befolkningen fem gånger vanligare än i övriga delar

⁷ I studien används en kategorisering där en bekräftad skjutning styrks av skottskador, tomhylsor, kulfragment och liknande, medan en sannolik skjutning endast styrks av ögonvittnen.

⁸ Ett antal områden med låg förvärvsfrekvens, långvarigt försörjningsstöd, låg behörighet till gymnasieskolan och en befolkningsmängd på minst 4 000 personer (för mer information, se Brå 2015b).

av landet 2014. En jämförelse mellan de båda undersökningsåren visade också att ökningen skett i just sådana områden, och att skjutningar i övriga landet per 100 000 i befolkningen ligger på ungefär samma nivå de båda åren. Även om skillnaderna är påtagliga är det ändå värt att komma ihåg att URBAN15- och LUA-områden är mycket små områden, och att den absoluta majoriteten av skjutningarna inträffar någon annanstans än i sådana områden (94 procent 2006 respektive 84 procent 2014).

Vanligare med skottskador 2014 än 2006

Enligt Brås studie fanns skottskador på någon person i totalt 75 fall 2006 och 111 fall 2014. Skillnaden motsvarar en ökning på nära 50 procent. Skottskadorna rör allt från fullbordade fall av dödligt våld till mycket lindriga skador.

Anmälningarna rör både fall där skotten riktats mot personer och där man skjutit mot någons bostad eller fordon. Bland anmälningarna finns också exempel på vådaskott vid skjutbanor eller under jakt, liksom fall av skadegörelse där någon skjuter sönder trafikskyltar, busskurer och liknande.

Utifrån undersökningsmaterialet går det inte att närmare studera och kvantifiera de bakomliggande motiven till skjutningarna. Vid en genomgång framträder dock både sådant som framstår som överlagda mord i kriminella kretsar och händelser av en annan karaktär, såsom relationsbråk, jaktolyckor och befarade självmord.

Polisens lokala genomgångar av skjutningar

Lokalt har polisen i Stockholm, Göteborg och Malmö gjort sammanställningar av skjutningar under ett antal år.⁹ Uppgifterna är dock inte direkt jämförbara mellan städerna, eftersom Stockholms sammanställning omfattar hela länet¹⁰ med mer än 2 000 000 invånare, medan Göteborgs sammanställning omfattar polisområde Stor-Göteborg¹¹ med omkring 800 000 invånare, och Malmös sammanställning endast omfattar polisområde Malmö¹² med mindre än 350 000 invånare. I tabell 2 anges därför, vid sidan av antalet skjutningar i respektive område, även antalet skjutningar per 100 000 i befolkningen respektive år (siffror inom parentes).

⁹ Vad gäller resten av landet gör polisen inga sammanställningar av skjutningar.

¹⁰ Kommunerna Botkyrka, Danderyd, Ekerö, Haninge, Huddinge, Järfälla, Lidingö, Nacka, Norrtälje, Nykvarn, Nynäshamn, Salem, Sigtuna, Sollentuna, Solna, Stockholm, Sundbyberg, Södertälje, Tyresö, Täby, Upplands-Bro, Upplands Väsby, Vallentuna, Vaxholm, Värmdö och Österåker.

¹¹ Kommunerna Ale, Göteborg, Härryda, Kungälv, Mölndal, Orust, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö.

¹² Kommunerna Malmö och Burlöv.

Tabell 2. Antalet skjutningar, samt antalet skjutningar per 100 000 i befolkningen, i Stockholms län, polisområde Stor-Göteborg samt polisområde Malmö 2011–2015, enligt polisens lokala sammanställningar.

	2011	2012	2013	2014	2015
Stockholms län	97 (5)	46 (2)	90 (4)	88 (4)	97 (4)
PO Stor-Göteborg	48 (6)	46 (6)	56 (7)	50 (6)	32 (4)
PO Malmö	140 (44)	97 (30)	114 (35)	122 (36)	107 (32)
Summa	285	189	260	260	236

Som framgår av uppgifterna i tabell 2 registrerar polisen i Malmö nära 10 gånger så många skjutningar per 100 000 i befolkningen som polisen i Stockholm. Skillnaden förklaras främst av olikheter i vad som räknas som en skjutning. Polisen i Stockholm och Göteborg räknar endast krutladdade skjutvapen, medan Malmös uppgifter även omfattar luft- och kolsyrevapen, soft airguns och liknande. I Stockholm och Göteborg ställs också krav på stödbekräftelse som styrker att en skjutning verkligen ägt rum, något som inte krävs i Malmö.

Inom ramen för Brås tidigare beskrivna studie om skjutningar (Brå 2015b) analyserades även samtliga 260 anmälningar i polisens sammanställningar för 2013. Analysen visade att anmälningar från Malmö i stor utsträckning omfattade skjutningar med så kallade soft airguns och andra luftvapen. Det förekom också bland skjutningarna skadegörelser på fönster, där inget styrkte att en skjutning ägt rum annat än att skadan på fönstret av anmälaren beskrevs se ut som ett skotthål. Sådana skjutningar förekom inte bland anmälningarna från Stockholm och Göteborg. När de sorterats bort i Brås analys återstod 29 av 114 skjutningar i Malmö för 2013. Det motsvarar 9 skjutningar per 100 000 i befolkningen, vilket ändå var något fler än i både Stockholm (4 skjutningar) och Göteborg (7 skjutningar) det året.

Stabila nivåer över tid i varje område

Även om polisens lokala sammanställningar inte är direkt jämförbara med varandra, är de användbara i den meningen att de belyser utvecklingen på samma sätt över tid, för vart och ett av områdena Stockholms län, polisområde Stor-Göteborg och polisområde Malmö. Uppgifterna i tabell 2 visar inte på någon ökning av skjutningar under perioden 2011-2015, utan i stället relativt stabila nivåer.

Brås studie om personrån

Brå genomförde 2015 en studie om personrån (Brå 2015c). I studien användes uppgifter från Nationella trygghetsundersökningen, Skolundersökningen om brott och ett urval anmälningar om personrån, för att skapa en bild av rånens karaktär och utveckling över tid.

Studien visar att de flesta personrån utförs utan vapen eller andra tillhyggen. Vad gäller skjutvapen visar studien att sådana är relativt sällsynta. I fyra procent av händelserna, såväl i NTU som i det granskade urvalet av anmälningar, förekommer skjutvapen. Uppgifterna från NTU har också analyserats över tid.

Tabell 3. Förekomst av vapen och andra tillhyggen vid rånhandlingar rapporterade i NTU. Andel i procent av totalt antal händelser.

	2005–2007 (n = 255)	2008–2010 (n = 262)	2011–2013 (n = 244)	Totalt (n = 761)
Inget vapen/ tillhygge	71 %	66 %	65 %	67 %
Kniv	19 %	17 %	23 %	20 %
Skjutvapen	2 %	5 %	5 %	4 %
Annat tillhygge	10 %	14 %	9 %	11 %

Kolumnerna summerar inte till 100 %, eftersom flera typer av vapen kan förekomma vid en och samma händelse

Tabell 3 visar att förekomsten av skjutvapen är densamma för perioderna 2008–2011 och 2011–2013, i 5 procent av händelserna har skjutvapen förekommit. Under den första perioden 2005–2007 var andelen 2 procent. Enligt NTU är personrån generellt ett förhållandevis ovanligt brott och antalet händelser som analysen bygger på är totalt 761 stycken för samtliga undersökningsår.

Brås studie visar också att vapen i allmänhet och skjutvapen i synnerhet främst används för att hota. Inte i något fall av de granskade anmälningarna hade en målsägande skottskadats.

Vapenbrott i kriminalstatistiken

I Sverige regleras hanteringen av skjutvapen av vapenlagen (SFS 1996:67, tidigare SFS 1973:1176, SFS 1949:340, SFS 1934:315.) Förutom regler kring tillstånd att inneha skjutvapen och ammunition, tillstånd kring handel med skjutvapen och import av skjutvapen och ammunition, omfattar vapenlagen andra regler kring skjutvapen, såsom regler om polisens vapenregister, förvaring och transport av skjutvapen och ammunition, märkning av skjutvapen och skrotning av skjutvapen.

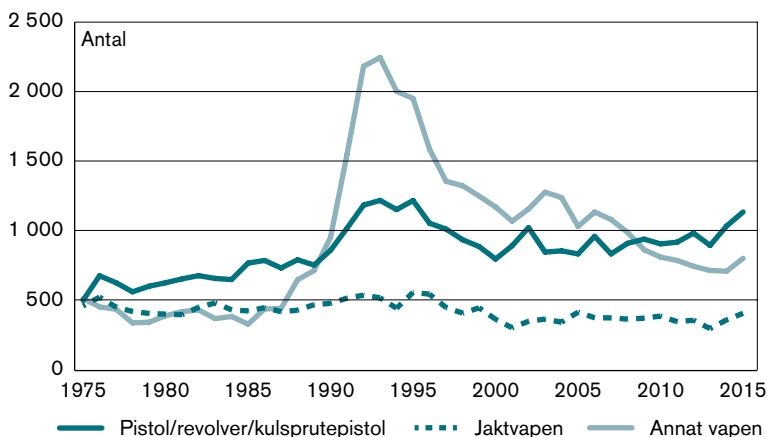
I kriminalstatistiken finns uppgifter om anmälda vapenbrott, om personer misstänkta för vapenbrott och om lagförda vapenbrott.

Olaga innehav av vapen

I den officiella kriminalstatistiken redovisas anmälda brott efter olika brottstyper som har sin grund i de brottskoder polisen anger vid upptagandet av en brottsanmälan. För brott mot vapenlagen finns brottskoder för särredovisning av *olaga innehav av pistol/revolver/kulsprutepistol*, *olaga innehav av jaktvapen*, *olaga innehav av annat vapen* och *annat brott mot vapenlagen*.

Figur 4 visar utvecklingen över tid för anmälda brott mot vapenlagen särredovisat efter de brottskoder som omfattar vapeninnehav.

Figur 4. Anmälda brott mot vapenlagen i form av olaga innehav av pistol/revolver/kulsprutepistol, olaga innehav av jaktvapen och olaga innehav av annat vapen. 1975–2015. Källa: Brås statistik över anmälda brott.

De anmälda fallen av olaga innehav av pistol/revolver/kulsprutepistol ökade något fram till slutet av 80-talet (i genomsnitt 674 anmälda brott per år under perioden 1975–89). Under 90-talets första hälft skedde en kraftigare ökning, som sedan övergick i en minskning under andra halvan av 90-talet. Nivån var som högst 1993–95 (i genomsnitt 1 200 anmälda brott per år). Under 00-talet och framåt har nivån legat relativt stabil (i genomsnitt 903 anmälda brott per år 2000–2013). De senaste två åren har det åter skett en ökning, och 2015 anmäldes 1 140 brott.

För olaga innehav av jaktvapen låg nivån relativt stabil fram till millennieskiftet (i genomsnitt 464 anmälda brott per år 1975–1999) för att sedan minska till en något lägre nivå (i genomsnitt 362 anmälda brott per år 2000–2014). Det senaste året skedde en ökning till 411 anmälda brott.

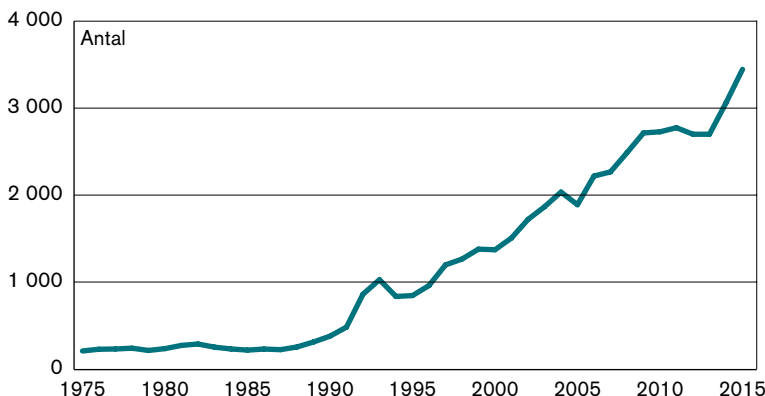
Olaga innehav av annat vapen låg på en relativt jämn nivå fram till slutet av 80-talet (i genomsnitt 410 anmälda brott per år 1975–1987). Sedan skedde en kraftig ökning under några år, mot en toppnotering 1993 med 2 250 anmälda brott. Därefter har det skett en succesiv minskning fram till 2014, då antalet anmälda brott var 713. Den senaste noteringen 2015 omfattade 805 brott.

Vapenlagen har reviderats ett flertal gånger sedan 1975, för att täcka in allt fler vapen. Bland annat omfattar vapenlagen harpungevär från och med 1982 (SFS 1981:1360, prop. 1981/82:1), så kallade el-pistoler från och med 1987 (SFS 1986:909, prop. 1985/86:176), startpistoler och signalpistoler från och med 1988 (SFS 1987/1008, prop. 1986/87:154), och armborst och anordningar för att avfyra tårgas från och med 1992 (SFS 1991:1181, prop. 1990/91:130). Den ökning av anmälningar om olaga innehav av annat vapen och olaga innehav av pistol/revolver/kulsprutepistol som skedde i slutet av 80-talet hänger rimligtvis ihop med att lagstiftningen succesivt kom att omfatta allt fler vapen.

Inte sällan fråga om luftvapen vid annat brott mot vapenlagen

Figur 5 visar utvecklingen över tid för anmälda fall av annat brott mot vapenlagen. Antalet sådana brott låg på en jämn nivå fram till 1988 (i genomsnitt 243 anmälda brott per år 1975–1988), då det årliga antalet började öka. Ökningen har hållit i sig över tid, med några få år som undantag, och den senaste noteringen 2015 omfattade 3 450 anmälda brott.

Figur 5. Annat brott mot vapenlagen. 1975–2015. Källa: Brås statistik över anmälda brott.

Inom ramen för en särskild genomgång på Brå, av anmälningar om skjutningar 2006 och 2014, analyserades fritexterna i närmare 200 anmälningar om vapenbrott 2006 och drygt 400 anmälningar om vapenbrott 2014 (Brå 2015a). Anmälningarna utgjorde inte slumpmässiga urval av anmälningar om vapenbrott respektive år, utan var resultatet av en fritextsökning med sökord vars syfte var att fånga anmälningar som omfattade just skjutningar. Genomgången visade att anmälningar som kodats som *annat brott mot vapenlagen* utgör en ganska heterogen samling händelser som är svåra att kategorisera. I ganska många fall rör det sig om att personer under 18 år hanterat soft airguns och andra typer av luftvapen, som i sig inte är licenspliktiga om personen är över 18 år, men där hanteringen är olaglig om personen är yngre. Beslag av olika typer av licenspliktig ammunition eller tomhylsor är också ganska vanliga händelser i sådana anmälningar, liksom fall där en anmälare uppger sig ha hört smällar men inget ytterligare styrker vapenbrott.

Resultatet i analysen visar också att brottskoden i viss utsträckning även används i fall som tydligt rör någon av de andra brottskoderna för vapenbrott, exempelvis händelser där det av fritexten framgår att någon hanterat ett jaktvapen eller en pistol.

Genomgången visar även att det 2014, jämfört med 2006, är vanligare att man anger brottskoden för vapenbrott även i anmälningar gällande andra brott där skjutvapen använts, exempelvis skadegörelse eller dödligt våld (såväl fullbordade fall som försöksbrott). Förändringar i polisens registreringsrutiner vid anmälan kan därför till viss del förklara att det förekommer fler anmälningar än tidigare.

Förutom detta har även flera ändringar gjorts i vapenlagen. Det gäller vilka vapendelar som ska omfattas av tillståndspflicht, andra former av tillstånd för skjutvapen, regler om förvaring och transport av skjutvapen, regler om ammunition till skjutvapen, och handel och transport samt märkning av skjutvapen. Det innebär stora svårigheter att tolka den stadiga ökningen av anmälningar om annat brott mot vapenlagen som skett sedan slutet av 80-talet.

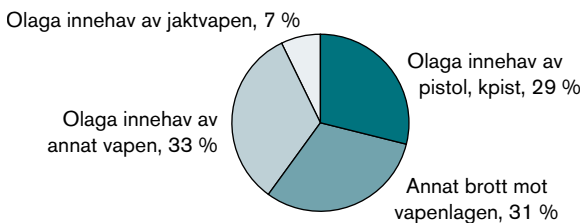
Sammantaget visar genomgången av anmälda vapenbrott att utvecklingen av sådana brott över tid påverkas av en rad olika faktorer, och att det därmed inte går att få en bild av den faktiska skjutvapenrelaterade brottsligheten i landet utifrån anmälningsstatistiken.

Personer misstänkta för vapenbrott

År 2015 misstänktes 2 500 personer för vapenbrott (vapenlagen 9 kap. 1–3§). Misstankarna fördelade sig enligt cirkeldiagrammet i figur 6.

Av de misstänkta för vapenbrott var 91 procent män och 9 procent kvinnor. En särredovisning efter typ av vapenbrott visar att andelen kvinnor är lägre vid olaga innehav av pistol eller k-pist (5 %), jaktvapen (5 %) och annat brott mot vapenlagen (7 %), men högre vid olaga innehav av annat vapen (13 %). Förutom olika former av luftvapen som nämnts ovan kan kategorin annat vapen även omfatta tårgas och pepparsprej.

Figur 6. Personer misstänkta för brott mot vapenlagen 2015.
Källa: Brås statistik över anmälda brott.

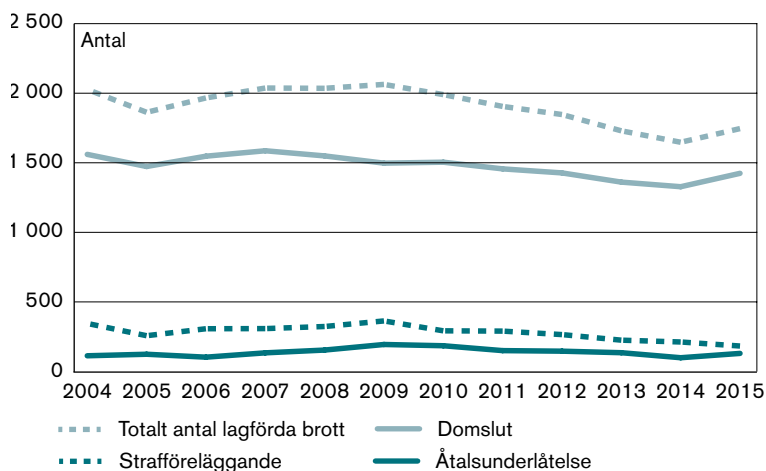
Vad gäller ålder utgör 21–29-åringar den största åldersgruppen bland misstänkta för vapenbrott (31 %). Tillsammans med 30–39-åringarna (23 %) utgör de drygt hälften av alla misstänkta 2015, medan 40–49-åringar utgör 13 procent. Åldersgruppen 18–20 år utgör 10 procent, följd av 50–59-åringar respektive 60 år och äldre, som utgör 8 procent vardera, och slutligen 15–17-åringar, som utgör 7 procent. En särredovisning efter typ av vapenbrott visar en liknande fördelning över samtliga typer, förutom för olaga innehav av jaktvapen, där gruppen 60 år och äldre står för nära en tredjedel av misstankarna (32 %).

Ingen ökning över tid av lagförda vapenbrott

Från och med 2004 omfattar den officiella kriminalstatistiken även uppgifter om lagförda brott. I kriminalstatistiken innebär begreppet lagföring åtalsunderlåtelse, strafföreläggande eller domslut i tingsrätt.

Antalet lagförda brott mot vapenlagen/vapenförordningen har minskat sedan 2010 (se figur 7). Det senaste året 2015 skedde dock en ökning. Antalet lagförda brott genom domslut, som i sammanhanget får anses omfatta de något grövre vapenbrotten eftersom de lett till domstolsförhandling, har följt ungefär samma utveckling över tid, förutom att minskningen började ett par år tidigare. Utvecklingen för lagförda vapenbrott motsvarar alltså inte den för anmälda vapenbrott. ’

Figur 7. Antal lagförda brott mot vapenlagen/vapenförordningen. Åren 2004-2015.
Källa: Brås statistik över lagförda personer.

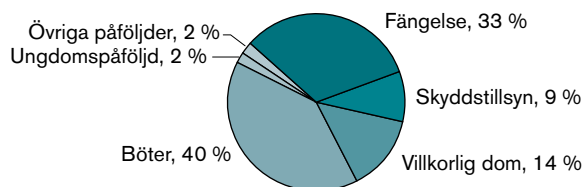

Fängelse och böter de vanligaste påföljderna 2015

För de vapenbrott där gärningen begåtts av oaktsamhet eller som betraktas som ringa brott är straffskalan böter eller fängelse i högst sex månader. För vapenbrott av normalgraden är straffskalan fängelse i högst 1 år, för *grovt* vapenbrott fängelse i lägst 1 och högst 4 år, och för *synnerligen grovt* vapenbrott fängelse i lägst 3 och högst 6 år.

Figur 8 visar fördelningen av utdömda påföljder bland de domslut 2015 där vapenbrott utgör huvudbrottet (totalt 509 stycken). Fängelse och böter utgör de vanligaste utdömda påföljderna. I en knapp fjärdedel utdöms i stället villkorlig dom eller skyddstillsyn. I resterande fall utdöms ungdomspåföljderna ungdomsvård eller ungdomstjänst (2 %) och övrigt (2 %).

Figur 8. Fördelningen av huvudpåföljder i domslut med vapenbrott som huvudbrott 2015.

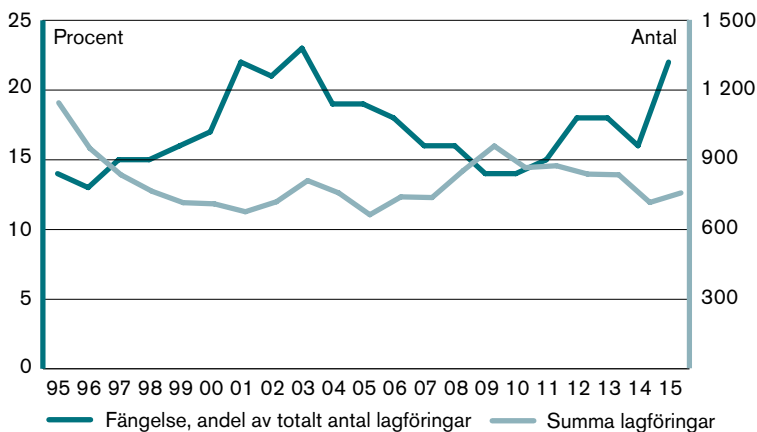
Av samtliga domslut utgör fängelse den utdömda påföljden i endast 18 procent, medan det vid domslut med vapenbrott som huvudbrott utdöms fängelse i betydligt större utsträckning. En an-

ledning till detta är att vapenbrott som omfattar olaga innehav av skjutvapen är så kallade artbrott, det vill säga brott där påföljden normalt ska utgöras av fängelse (NJA 2002 s. 256). För brott som inte utgör artbrott gäller i stället som grundläggande princip att fängelse så långt möjligt ska undvikas, och vid val av fängelse som påföljd kan hänsyn tas till om straffvärdet anses överstiga ett års fängelse (prop. 1987/88:120, s. 100).

Förändringar över tid främst bland lindrigare brott

I redovisningen av kriminalstatistiken görs ingen indelning i ringa vapenbrott, vapenbrott av normalgraden, grovt vapenbrott och synnerligen grovt vapenbrott. Straffskalorna för vapenbrott har dock varit oförändrade mellan 1993, då den särskilda straffskalan för grovt vapenbrott infördes, och 2014, då straffskalans nedre gräns för grovt vapenbrott höjdes från 6 månader till 1 år samtidigt som den särskilda straffskalan för synnerligen grovt vapenbrott infördes. I och med att straffskalorna varit oförändrade mellan 1993 och 2014 kan man studera utvecklingen av fängelse-domar i relation till det totala antalet lagföringar för vapenbrott under tidsperioden, för att få en fingervisning om utvecklingen av allvarlighetsgraden i den lagförda brottsligheten.¹³

Figur 9. Totalt antal lagföringar med vapenbrott som huvudbrott, samt andel lagföringar med vapenbrott som huvudbrott och fängelse som huvudpåföljd av totalt antal lagföringar med vapenbrott som huvudbrott, åren 1995-2015. Källa: Brås statistik över lagförda personer.

¹³ Om antalet lagföringar ökar samtidigt som andelen fängelse domar minskar indikerar det en ökning av de mindre allvarliga vapenbrotten bland lagförda brott. En minskning av antalet lagföringar och en samtidig ökning av fängelseandelen indikerar i stället en minskning av de mindre allvarliga vapenbrotten. En ökning av antalet lagföringar tillsammans med en ökning av fängelseandelen indikerar en ökning av de grövre vapenbrotten, och en minskning av antalet lagföringar tillsammans med en minskning av fängelseandelen indikerar en minskning av de grövre vapenbrotten.

Som framgår av figur 9 minskade antalet lagföringar med vapenbrott som huvudbrott från mitten av 90-talet till början av 00-talet. Av dessa lagföringar ökade samtidigt andelen med huvudpåföljden fängelse. Det antyder att minskningen av vapenbrotten främst rörde mindre grova vapenbrott. Under andra halvan av 00-talet ökade sedan antalet lagföringar med vapenbrott som huvudbrott, och av dessa minskade samtidigt andelen där huvudpåföljden var fängelse, vilket tyder på att vapenbrotten även under denna period främst rörde mindre grova vapenbrott. I slutet av 00-talet vände antalet lagföringar åter ned, samtidigt som andelen med fängelse som huvudpåföljd vände upp, vilket åter antyder att minskningen av lagföringar främst gällde mindre grova brott. Det senaste året har dock andelen lagföringar med vapenbrott som huvudbrott och fängelse som huvudpåföljd ökat, från 16 till 22 procent, samtidigt som även antalet lagföringar med vapenbrott som huvudbrott överlag ökat något. Det antyder en ökning av de grövre vapenbrotten 2015. Ökningen sammanfaller också i tid med straffskärpningen av grovt vapenbrott och införandet av brottsrubriceringen synnerligen grovt vapenbrott. Straffskärpningen i sig borde inte medföra att fler döms till fängelse, eftersom vapenbrott som innefattar olaga innehav av skjutvapen utgör artbrott och fängelse därmed var presumtion redan med den tidigare straffskalan. Det ökade fokus på vapenbrott som en straffskärpning innebär kan dock ändå tänkas påverka andelen som döms till fängelse, och det är därför svårt att tolka ökningen det senaste året.

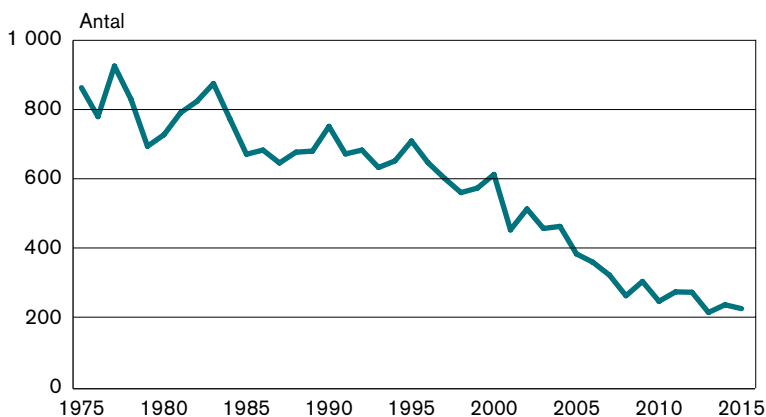
Allt färre anmälda stölder av skjutvapen under lång tid

Som nämnts tidigare framgår det av underrättelserapporter och intervjuer med poliser att en stor del av de synliga skjutvapen som cirkulerar i den kriminella miljön är insmugglade, medan skjutvapen som har sitt ursprung i Sverige (exempelvis stulna jaktvapen, sportskyttevapen och militära vapen) förekommer i mindre utsträckning.

Figur 10 visar att anmälda stölder av skjutvapen, ammunition och sprängämnen minskat över tid, från 926 anmälda brott 1977 till dagens betydligt lägre nivå (i genomsnitt 230 anmälda brott per år 2013-2015).¹⁴ Vad gäller stölder av skjutvapen visar också en genomgång av samtliga anmälda sådana stölder i landet mellan 2003 och 2010 att 16 procent av dem inte omfattade licenspliktiga skjutvapen, utan i stället rörde ej licenspliktiga skjutvapen, vapendelar, rena felkodningar och liknande (Lakomaa 2015).

¹⁴ Förutom skjutvapen omfattar brottskoderna 0831-0839 även stöld av ammunition och sprängämnen. Någon ytterligare särredovisning är inte möjlig i statistiken.

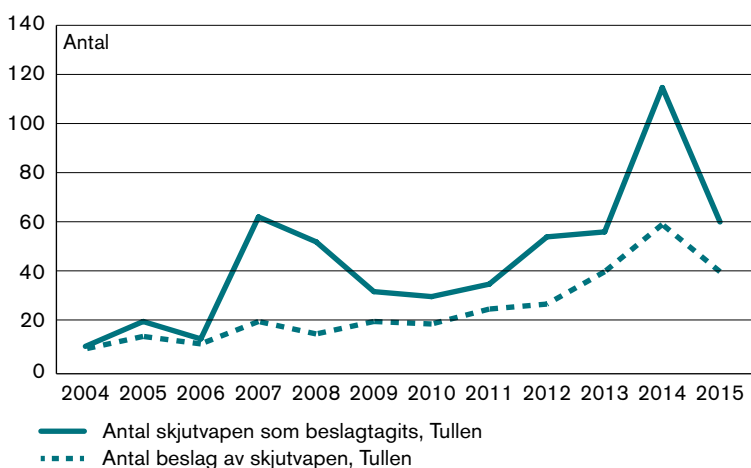
Figur 10. Anmälda stölder av skjutvapen, ammunition och sprängämnen åren 1975–2015. Källa: Brås statistik över anmälda brott.

Statistik över beslag av skjutvapen

Tullen och polisen för statistik över olika typer av beslag av skjutvapen. Figur 11 visar antalet beslagtagna skjutvapen samt antalet beslag tullen gjort, åren 2004 till 2015. Antalet beslag och antalet skjutvapen som beslagtogs har ökat kontinuerligt under de tio år som det finns statistik tillgänglig för, från 11 skjutvapen fördelade på 10 beslag 2004, till 115 skjutvapen fördelade på 60 beslag 2014. Den senaste noteringen från 2015 visar dock en nedgång till 61 skjutvapen fördelade på 41 beslag.

Figur 11. Antal beslagtagna vapen och antal vapenbeslag åren 2004-2015. Källa: Tullverket.

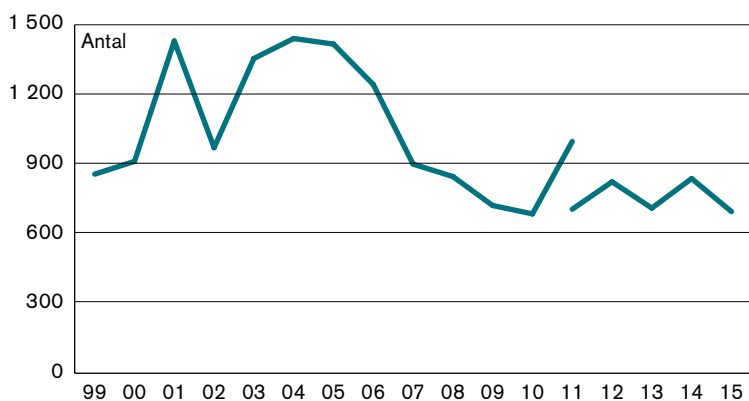

År 2011 gav regeringen dåvarande Rikspolisstyrelsen och Tullverket i gemensamt uppdrag att minska införseln av illegala skjutvapen till Sverige. Uppdraget förnyades i slutet av 2012 och slutredovisades i oktober 2014 (RKP diarienummer 060-7828/12, Tullens diarienummer STY 2013-3). Under uppdraget genomfördes gemensamma kontrollinsatser vid gränspassager, samarbete i ett antal förundersökningar och en rad gemensamma inspektioner och revisioner hos vapenhandlare. Tullen har också gjort egna satsningar på utbildning av vapensökhundar och kontrollgrupper i vapenkännedom, samt deltagit i två internationella kontrolloperationer mot vapensmuggling i post- och kurirtrafiken (Tullverkets årsredovisning 2014). Utifrån figur 11 är det därför inte möjligt att dra några slutsatser om den faktiska införseln av illegala vapen i landet över tid, och den ökning av beslagtagna skjutvapen som kan ses efter 2010 påverkas rimligtvis av intensifieringen i arbetet med att minska införseln av illegala skjutvapen.

Färre skjutvapen i beslag av polisen

Sammanställningar över polisens beslag av skjutvapen görs sedan 2011 av Nationellt forensiskt centrum (NFC). Sammanställningarna omfattar skjutvapen som är verifierade och bedömda som tillståndspliktiga enligt vapenlagen efter vapenundersökning. Tidigare gjordes lokala sammanställningar av de tekniska rotlarna i varje polismyndighet som sedan rapporterade in uppgifterna till en nationell sammanställning. Beslagsstatistiken är därför inte direkt jämförbar före och efter 2011; därav brottet i tidsserien i figur 12.

Figur 12. Antal beslagtagna skjutvapen åren 1999-2015. Källa: Polisen.

Figur 12 visar att antalet skjutvapen som tagits i beslag av polisen minskat sedan första halvan av 00-talet, då nivån låg strax under 1 500 skjutvapen per år, till dagens nivå runt 700 till 800 skjutvapen.

Strategier för att motverka skjutvapenrelaterad brottslighet

Skjutvapenrelaterad brottslighet är generellt sett svårutredd (SOU 2012:85). Många gånger inleds utredningar om grovt vapenbrott som en följd av att ett illegalt vapen påträffas av en polis eller tulltjänsteman (SOU 2012:85). En framgångsfaktor för att hitta och beslagta skjutvapen är att agera snabbt på tips och underrättelser samt en hög polisiär närvaro i kriminella miljöer (RPS och Tullverket 2014). Utredningarna präglas dock ofta av att det är få personer som anmäler, eller vill vittna (SOU 2012:85). Konsekvensen blir att det är ovanligt att utredningen lyckas bevisa varifrån vapnet kommer eller vem det tillhör (SOU 2012:85). Även skjutningar i den kriminella miljön anses av poliser vara svårutredda (Brå 2016a).

En avslutande fråga är därför vilka strategier som kan användas för att motverka skjutvapenrelaterad brottslighet. I det följande redovisas ett antal förslag som har tagits upp i tidigare studier.

Vapenamnesti

En metod som har använts i Sverige vid tre tillfällen tidigare (1993, 2007 och 2013) är tidsbegränsad vapenamnesti. En vapenamnesti beslutas av riksdagen utifrån regeringens förslag och innebär att illegala skjutvapen eller ammunition under en given tidsperiod kan lämnas in till Polismyndigheten helt anonymt utan att inlämnaren riskerar åtal eller straff för det olovliga innehavet. Syftet är att minska tillgången på illegala vapen, och därmed den brottslighet där skjutvapen används.

Den senast genomförda vapenamnestin, 1 mars–31 maj 2013, resulterade i att 14 524 illegala skjutvapen, 608 tillståndspliktiga vapendelar och 36 ton ammunition lämnades in (RPS 2014). En stor del av vapnen var gamla (tillverkade före 1940-talet) och inte av de typer som brukar användas eller påträffas i den kriminella miljön.

En rimlig slutsats är därför att vapenamnestin har en mycket begränsad inverkan på vapentillgången i den kriminella miljön och de skjutningar som sker där. Däremot minskar vapenamnestin antalet okontrollerade vapen i samhället, och därmed även risken för att något av dessa vapen används vid någon form av eventuellt våldsdåd.

Internationell samverkan

En viktig komponent i att kunna både förebygga och utreda vapensmuggling är att samverka med rättsväsendet i andra länder, i utredningar angående vapen (SOU 2012:85). År 2014 hade polisen

och tullen ett regeringsuppdrag som syftade till att minska införseln av illegala skjutvapen till Sverige. En framgångsfaktor som pekades ut i projektet var en utökad nationell och internationell underrättelsesamverkan (RPS och Tullverket 2014).

Insatser mot kriminella nätverk generellt

Som framgått ovan är det svårt att genomföra insatser som är specifikt inriktade mot vapen i den kriminella miljön. En strategi är därför att arbeta intensivt med att utreda andra brott kopplade till kriminella individer och nätverk, och låta vapenbeslag bli en positiv bieffekt. Skälet är att vapen inte finns för sin egen skull i den kriminella miljön, utan är kopplade till den kriminalitet som bedrivs och det skrämselfkapital som är viktigt i många kriminella kretsar (Brå 2016a). När man gör kontroller, husrannsakan och visitationer i samband med andra brott påträffas även vapen.

Vapen synligare vid nyetablering

När nya självmarkerande kriminella grupper med namn försöker etablera sig bär medlemmarna ofta vapen (Brå 2016a). Detta beror på att de vill bygga upp ett skrämselfkapital (Brå 2012b, Brå 2016a).

Riktade insatser mot nya gäng kan därför skapa tillfällen för polisen att ta vapen i beslag och därmed minska risken för skjutningar (Brå 2016a).

En ökad vapenkontroll från myndigheternas sida borde rimligtvis även leda till att kriminella individer drar sig för att bära vapen. På det sättet kan antalet spontana skjutningar minska till följd av att vapnen blir mindre tillgängliga (Brå 2016a).

Vapnen kommer fram vid konflikter

Eftersom individerna i den kriminella miljön är medvetna om att de kontrolleras av polisen med jämna mellanrum, är det inte ovanligt att de undviker att bära vapen i onödan. Istället används gömställen som exempelvis bostäder, källar- och vindsförråd samt fordon. Ibland används yngre personer som har i uppgift att transportera vapen. De använder framför allt mopeder för både förvaring och transport av vapen och narkotika (Brå 2016a).

När det uppstår konflikter mellan kriminella individer och grupper kommer vapen emellertid ofta fram, och då ökar myndigheternas förutsättningar att ta illegala vapen i beslag. Ibland kan även informatörer och avhoppare lämna information om var vapen finns (Brå 2016a).

Ett viktigt skäl för polisen att prioritera och nå framgång när man utreder skjutningar är att det annars finns en risk för att perso-

nerna i den kriminella miljön upplever att det är riskfritt att begå denna typ av brott (Brå 2016a).

Referenser

Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Det dödliga våldets utveckling. Fullbordat och försök till dödligt våld i Sverige på 1990- och 00-talet*. Rapport 2011:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2012a). *Utpressning i Sverige. Tvistelösning, bestraffning och affärsidé*. Rapport 2012:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2012b). *Otillåten påverkan mot företag. En undersökning om utpressning*. Rapport 2012:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2015a). *Det dödliga våldet i Sverige 1990–2014. En beskrivning av utvecklingen med särskilt fokus på skjutvapenvåld*. Rapport 2015:24. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2015b). *Skjutningar 2006 och 2014 – omfattning, spridning och skador*. Kortanalys 7/2015. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2015c). *Personrån. En studie om vilka som utsätts, om brotten samt om riskfaktorer för rån bland unga*. Rapport 2016:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016a). *Kriminella nätverk och grupperingar*. Rapport 2016:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016b). *Konstaterade fall av dödligt våld – en genomgång av anmäld dödligt våld 2015*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Dorn, N., Murji, K. och South, N. (1992). *Traffickers. Drug Markets and Law Enforcement*. London: Routledge.

Hagelin, B. (2012). *Skjutvapen använda i brott i Sverige 2000-2010*. Nedladdad från Svenska vapensamlarföreningens webbplats http://www.svevap.se/images/stories/skjutvapen_vid_brott_2.pdf (2016-11-10)

Lakomaa, E. (2015). "Safe storage and Thefts of Firearms in Sweden: An Empirical Study". *European Journal of Criminology*, Januari 2015, volym 12(1), s. 3-16.

Proposition 1981/82:1 om ändring i vapenlagen (1973:1176).

Proposition 1985/86:176 om ändring i vapenlagen (1973:1176).

Proposition 1986/87:154 om ändring i vapenlagen (1973:1176).

Proposition 1987/88:120 om ändring i brottsbalken m.m.
(straffmätning och påföljdsval m.m.)

Proposition 1990/91:130 om ändringar i vapenlagen (1973:1176)
m.m.

Rikspolisstyrelsen och Tullverket (2014). *Minska införseln av illegala skjutvapen. Redovisning av regeringsuppdrag.*
RKP 060-7828/12, Tullverket, dnr STY 2013-3.

Rikspolisstyrelsen, rättsavdelningen (2014). *Vapenammestäm 2013. Redovisning och utvärdering.* RA001.976/2013.

SOU 2012:85. *Avlyssning mot grova vapenbrott?* Betänkande av utredningen om vissa hemliga tvångsmedel.